

ВПЛИВ РОЗВИТКУ РУХОВОГО ІНТЕЛЕКТУ НА РОЗУМОВУ ПРАЦЕЗДАТНІСТЬ ДІТЕЙ-СИРИТ 6–7 РОКІВ

Косівська С. В., Бондаренко С. В.

Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка

Анотація. Розглядається вплив розвитку рухового інтелекту на показники розумової сфери, зокрема розумової працездатності в цілому (інтегральний показник) та її окремих складових (обсяг, інтенсивність та якість). Розумова працездатність дітей-сиріт 6–7 років розглядається як інтегральний показник підготовленості до шкільного навчання та своєрідний «фон», на якому відбувається реалізація всіх складових інтелектуальної діяльності. Пропонуються апробовані в експерименті засоби розвитку рухового інтелекту (на основі підвищення рівня координаційних здібностей).

Ключові слова: депривація, діти-сироти, розумова працездатність, руховий інтелект, підготовка до шкільного навчання.

Аннотація. Косивская С. В., Бондаренко С. В. Влияние развития двигательного интеллекта на умственную работоспособность детей-сирот 6–7 лет. Рассматривается влияние развития двигательного интеллекта на показатели умственной сферы, в частности умственной работоспособности в целом (ин-

© Косівська С. В., Бондаренко С. В., 2011

тегральный показатель) и его отдельных составляющих (объём, интенсивность и качество). Умственная работоспособность детей-сирот 6–7 лет рассматривается как интегральный показатель подготовленности к школьному обучению и своеобразный «фон», на котором происходит реализация всех составляющих интеллектуальной деятельности. Предлагаются апробированные в эксперименте средства развития двигательного интеллекта (на основе повышения уровня координационных способностей).

Ключевые слова: депривация, дети-сироты, умственная работоспособность, двигательный интеллект, подготовка к школе.

Abstract. Kosivska S., Bondarenko S. Influence of development the motor intellect on mental capacity orphaned children 6–7 years old. The article examines the influence of development the motor intellect on the values of mental sphere, in particular mental health in general (integral value) and its individual components (volume, intensity and quality). Mental capacity of orphaned children 6–7 years old is considered as an integral value of preparedness for school and a sort of «background» on which there is a realization of all the components of intellectual activity. Tested in the experiment offered means of developing motor intellect (by raising the level of coordination abilities).

Key words: deprivation, orphaned children, mental capacity, motor intellect, preparedness for school.

Постановка проблеми. Соціальне сирітство відносно нове явище українського суспільства. Особливого поширення воно сягнуло в останні десятиріччя. Що небезпідставно пов'язується з хронічною економічною, соціальною й духовною кризою. Про масштаби проблеми свідчать джерела офіційної статистики, згідно яких в Україні нараховується понад 100 тисяч дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, що перевищує показники повоєнних років.

Розумова працездатність (РП) дітей дошкільного віку є важливим інтегральним показником підготовленості до шкільного навчання. У зв'язку з подальшою, невпинною інтенсифікацією шкільного навчання саме розумова працездатність є визначальною при доланні зростаючого обсягу та інтенсивності навчального навантаження школярів. Більшою мірою це стосується дітей-сиріт, в яких показники РП занижені внаслідок комплексної депривованості.

Характеристика рівня й динаміки показників РП є тими необхідними складовими розумової діяльності, які є по суті своєрідними індикаторами повноцінного функціонування психічної сфери дітей-сиріт у контексті як корекційно-розвивальної роботи загалом, так і спрямованої підготовки до шкільного навчання, зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, присвячений вивченню розвитку депривованих у ранньому віці дітей, які виховувались у державних установах інтернатного типу, вказує на ретардацію психічної, особливо інтелектуальної та рухової функції [6; 10; 13; 14].

Так, порівняння особливостей психічного і фізичного розвитку вихованців дитячих будинків показують, що лише кожен п'ятий має гармонійний фізичний розвиток (у інших – дисгармонійний). У кожній четвертій дитини стан здоров'я характеризується певними патологіями. У більшості дітей діагностується затримка психічного розвитку, загальна недорозвиненість мови, інші відхилення.

При аналізі нозології структури захворюваності дітей-сиріт встановлено, що вони найчастіше страждають нервовопсихічними розладами – 30–80 %; на другому місці – патологія опорно-рухового апарату – до 40 %; на третьому – порушення зору й лор-органів [6–8]. У багатьох дослідженнях відзначається також загальна соматична ослабленість дітей [1; 11].

Показники РП, які включають якісні і кількісні скла-

дові інтелектуальної роботи, мають особливе значення у визначенні ступеня подолання проявів комплексної депривації в дітей-сиріт.

Так, у роботах Прихожан А. М., Толстих Н. Н., Дубровіної І. В., Рузької А. Г., Лебедінського В. В., Ульяновської У. В., Стребелевої Є. А. та ін. наголошується, що РП є надзвичайно чутливим інтегральним показником депривованості психічної сфери дітей-сиріт і дітей із ЗПР, що РП є типовою складовою симптомокомплексу, що формує «синдром сирітства» [4; 6; 10; 13; 14].

Стратегічно важливими показники РП стають також у зв'язку з підготовкою дітей до шкільного навчання. Це пов'язано з тим, що більшість проблем початкового періоду шкільного навчання у дітей-сиріт пов'язані з проявами психічного і фізичного інфантилізму, зниженою концентрацією уваги (скорочена зосередженість), швидкою стомливістю, детринованою здатністю до систематичних і відносно тривалих розумових зусиль та ін. Все це надзвичайно ускладнює етап початкового шкільного навчання, робить його непосильним за рівнем виконання існуючих вимог і неуспішним за результатами, знижуючи цим позитивну мотивацію до подальшого навчання.

Багато в чому причини такого неуспішного старту в шкільне життя, а по суті дезадаптації до складнощів шкільного навчання базуються на низьких або знижених показниках РП.

Доречною у цьому зв'язку є думка Л. С. Виготського щодо сутності навчальної діяльності учнів, який наголошував, що наукові поняття не засвоюються і не заучуються дитиною, не беруться пам'яттю, а виникають і формуються за допомогою надзвичайного напруження всієї активності її власної думки [2]. Зрозуміло, що на дефіцитарних рівнях РП здатність до повноцінної адаптації в процесі початкового етапу сучасного шкільного навчання реалізована бути не може.

Ціль статті полягала у вивченні впливу комплексної методики розвитку рухового інтелекту (на основі підвищення рівня координаційних здібностей) на показники розумової працездатності дітей-сиріт 6–7 років на етапі підготовки до шкільного навчання.

Організація дослідження. Для участі в експерименті було відібрано експериментальну групу в кількості 16 дітей (6 дівчаток і 10 хлопчиків віком 6–7 років) – вихованці підготовчої групи дитячого будинку «Барвінок» м. Кіровограда.

Контрольна група складалась з 12 дітей (4 дівчин-

ки та 8 хлопчиків віком 6–7 років) – діти підготовчої групи школи-інтернату м. Кіровограда. Усі діти за даними останнього медогляду були віднесені в основному до II групи здоров'я.

При відборі враховувався як паспортний, так і біологічний вік на період експерименту, а саме рівень «шкільної зрілості», яка оцінювалась за тестом Керна-Ірасека в поєднанні з психо-фізіологічними та морфологічними показниками [12]. До обох груп відбирались тільки зрілі та середньозрілі діти.

Матеріальна база занять, умови та рівень організації навчально-виховного процесу, режим вихованців були в обох навчальних закладах практично однорідними та повністю відповідали діючим нормативним документам.

Природний педагогічний експеримент у зазначених державних навчальних закладах освіти тривав вісім місяців. За вказаний період у експериментальній та контрольній групах було проведено по 96 занять з фізичної культури (тричі на тиждень). Тривалість кожного заняття складала 35 хв.

Виклад основного матеріалу. Оскільки пришвидшений розвиток рухового інтелекту (за Г. Доманом) позитивно позначається на розвитку показників розумової сфери, цілком логічно виглядає можливість впливу зазначених чинників на окремі складові (обсяг, інтенсивність, якість) чи розумову працездатність у цілому (інтегральний показник) [5].

РП дитини, як інтегральний показник, може розглядатися як своєрідний «фон», на якому відбувається реалізація всіх складових інтелектуальної діяльності [9]. Саме тому тип і рівень РП є надзвичайно важливими показниками, які характеризують процеси мислення, і закономірно відносяться до основних критеріїв, що визначають здатність дитини до систематичного і успішного навчання [3; 12].

На початку педагогічного експерименту був проведений з дотриманням усіх необхідних умов коректурний тест з визначенням компонентів та показників РП у цілому, який дав наступні результати (табл. 1) [12].

За показниками обсягу та інтенсивності РП, що визначалися кількістю переглянутих строк та кількіс-

тю опрацьованих знаків, досліджувані групи були однорідними – різниця міжгрупових результатів складала 8,31–8,8 % ($t=0,640,61$; $p>0,05$). У показнику якості РП діти контрольної групи мали перевагу – різниця складала 21,43 %, але мала недостовірний характер ($t=0,46$; $p>0,05$). Інтегральний показник РП, який включав усі зазначені компоненти й розраховувався за методикою НДІ дітей та підлітків, теж статистично значущої різниці в міжгрупових результатах не зафіксував ($t=1,12$; $p>0,05$) [12].

Загальним для всіх досліджуваних була досить значна мінливість результатів, яка реєструвалася в показниках, що характеризували обсяг виконаної роботи, і за коефіцієнтом варіації склали в експериментальній групі 45,9 %, а в контрольній групі – 53,8 %.

Досліджувані експериментальні групи займалися за розробленою програмою, яка включала вправи, що акцентовано впливають на розвиток рухового інтелекту, а саме:

1. Індивідуальні акробатичні вправи, які пов'язані з набуттям (та підтриманням) певних незвичайних положень.

2. Групові акробатичні вправи, які вимагають погоджених і злагоджених точних спільних рухових дій, що поступово поєднуються у зв'язки та окремі комбінації.

3. Вправи та ігрові завдання, які базуються на використанні різних предметів та обладнання і пов'язані з лазінням, підлізанням, перелазанням і т. д.

4. Спеціалізовані рухливі ігри, які вимагають прийняття швидких раціональних рішень у різних ігрових завданнях, що постійно змінюються.

У кінці педагогічного експерименту, коли були зареєстровані достовірні зміни в рівнях приросту рухового інтелекту (за комплексним тестом В. М. Платонова) та більшості досліджуваних сторін розумової сфери експериментальної групи, показники РП стали наступними (табл. 2).

Отримані дані свідчать загалом про підвищення рівня всіх показників РП в обох групах, що відповідає загальній тенденції вікового морфофункціонального дозрівання основних фізіологічних систем організ-

Таблиця 1

Показники розумової працездатності дітей 6–7 років на початку педагогічного експерименту, $M \pm m$

Досліджувані	Параметри складових РП			
	Обсяг РП (кількість переглянутих строк)	Інтенсивність РП (кількість опрацьованих знаків)	Якість РП (кількість помилок)	Інтегральний показник РП
ЕГ (n=16)	6,25±0,45	61,4±4,67	5,1±1,09	3,9±0,48
КГ (n=12)	6,8±0,79	66,5±7,73	4,2±1,64	5,0±0,85

Таблиця 2

Показники розумової працездатності дітей 6–7 років в кінці педагогічного експерименту, $M \pm m$

Досліджувані	Параметри складових РП			
	Обсяг РП (кількість переглянутих строк)	Інтенсивність РП (кількість опрацьованих знаків)	Якість РП (кількість помилок)	Інтегральний показник РП
ЕГ (n=16)	10,3±0,71	103,1±7,06	2,6±0,77	8,6±0,74
КГ (n=12)	8,8±0,8	87,4±7,5	2,0±1,18	7,7±0,85

му дітей дошкільного віку [12]. Показовим при цьому стала перевага дітей експериментальної групи. Вона була зафіксована в трьох показниках, що характеризують обсяг, інтенсивність та інтегральний показник РП – в діапазоні 11,69–17,96 % ($t=0,14 \pm 1,52$; $p>0,05$).

Більш виразною була динаміка внутрішньогрупових зрушень. В експериментальній групі кількість переглянутих строк збільшилась на 64,8 % ($t=4,82$; $p<0,001$), кількість опрацьованих знаків зросла на 67,92 % ($t=4,93$; $p<0,001$), кількість помилок зменшилась на 49,02 % ($t=1,88$; $p>0,05$), інтегральний показник збільшився в 2,21 рази ($t=5,34$; $p<0,001$).

Іншою динаміка приросту показників РП була в контрольній групі. Кількість переглянутих строк збільшилась на 29,41 %, але носила недостовірний характер ($t=1,79$; $p>0,05$), кількість опрацьованих знаків зросла на 31,43 % і теж була недостовірною ($t=1,94$; $p>0,05$), кількість помилок зменшилась на 52,38 % ($t=1,09$; $p>0,05$), а інтегральний показник підвищився на 54,0 % ($t=2,25$; $p<0,05$).

Висновки. Таким чином, темпи приросту внутрішньогрупових показників РП експериментальної групи досить переконливо, з огляду на статистичну значущість отриманих змін, вказують на системний позитивний вплив розвитку рухового інтелекту на по-

казники розумової працездатності, що певним чином стимулюються інтелектуальним зростанням дитини, тобто через пришвидшення формування функціональних систем психічної діяльності.

Особливістю показників РП експериментальної групи було не тільки їх достовірне внутрішньогрупове зростання, але й більші темпи змін підвищення як інтегрального показника, так і його складових компонентів, що призвело навіть до певної переваги в показниках обсягу, інтенсивності та інтегральному показнику РП в діапазоні 11,69–17,96 % ($t=0,14 \pm 1,52$; $p>0,05$) у порівнянні з контрольною групою.

Отже, це дає можливість загалом стверджувати, з огляду на статистичну значущість внутрішньогрупових змін РП, що підвищення рівня рухового інтелекту створює системний позитивний вплив на досліджувані показники РП, що стимулює інтелектуальне зростання дитини, в основі якого лежить пришвидшене формування функціональних систем для вищої психічної діяльності.

Перспективи подальших досліджень можуть бути спрямовані на визначення параметрів РП дітей-сиріт, які є необхідними для успішної адаптації до початкового шкільного навчання.

Література:

1. Балычевцева И. В. Особенности состояния здоровья детей-сирот раннего возраста / И. В. Балычева, И. Г. Самойленко / *Материалы научно-практической конференции «Внутриклеточные инфекции и состояние здоровья детей в XXI веке»*. – Донецк, 2005. – С. 8–10.
2. Выготский Л. С. Избранные психологические исследования / Выготский Л. С. – М.: АПН РСФСР, 1956. – С. 519.
3. Гуткина Н. И. Психологическая готовность к школе: [учебное пособие] / Гуткина Н. И. – [4-е изд.]. – СПб.: Питер, 2006. – 208 с.
4. Дети-сироты: консультирование и диагностика развития / [под ред. Е. А. Стребелевой и др.]. – М.: Полиграф-сервис, 1998. – 336 с.
5. Доман Г. Как сделать ребенка физически совершенным / Г. Доман, Д. Доман, Б. Хаги; [пер. с англ.]. – М.: Аквариум, 1999. – 336 с.
6. Дубровина И. В. Психологическое развитие воспитанников детского дома / [Под ред. И. В. Дубровиной, А. Г. Рузской]. – М.: Просвещение, 1990. – 143 с.
7. Дугина Л. В. Состояние здоровья и физического развития детей-сирот (возраст от 1,5 месяцев до 4 лет), воспитывающихся в доме ребенка / Дугина Л. В. // *Слобожанський науково-спортивний вісник: [наук.-теорет. журн.]*. – Харків: ХДАФК, 2009. – № 1. – С. 13–15.
8. Кліменко О. В. Оцінка рівня здоров'я дітей раннього віку, які виховуються в інтернатних закладах / Кліменко О. В. // *Современная педиатрия*. – 2009. – № 3 (25). – С. 29–34.
9. Кольцова М. М. Влияние условий жизни и воспитания на уровень подвижности нервных процессов / Кольцова М. М. // *Дошкольное воспитание*. – 1985. – № 9. – С. 46–48.
10. Лебединский В. В. Нарушения психического развития в детском возрасте: [учебное пособие] для студ. психол. фак. высш. учеб. Заведений / Лебединский В. В. – М.: Академия, 2003. – 144 с.
11. Медико-социальные проблемы социального сиротства / Альбицкий В. Ю., Баранов В. А., Галисовская Т. А. и др. – М.: Литерра, 2007. – 193 с.
12. Морфофункциональное созревание основных физиологических систем организма детей дошкольного возраста / Антропова М. В., Кольцова М. М. и др. / [под ред. М. В. Антроповой, М. М. Кольцовой]. – М.: Педагогика, 1983. – 160 с.
13. Проселкова М. О. Особенности психического здоровья детей-сирот (возрастной и динамический аспекты): [автореф. дис...на соискание наук. степени канд. мед. наук: спец. 14.00.18 «Психиатрия»] / Проселкова М. О. / *Научный центр психического здоровья Рос. АМН*. – М., 1996. – 25 с.
14. Толстых Н. Н. Особенности психического развития младших школьников, воспитывающихся вне семьи / Н. Н. Толстых, А. М. Прихожан // *Вопросы психологии*. – 1982. – № 2. – С. 79–86.
15. Ульяновская У. В. Шестилетние дети с задержкой психического развития / Ульяновская У. В. – М.: Педагогика, 1990. – 184 с.